

When Children Kill Children. Penal Populism and Political Culture

TOM DAEMS*

David A. Green, Oxford, Oxford University Press, 2008, 328p.

When Children Kill Children is gebaseerd op het proefschrift dat de Amerikaanse criminoloog David Green in 2006 verdedigde aan de Universiteit van Cambridge. Green voerde zijn onderzoek uit onder het promotorschap van Michael Tonry, die toen aan het hoofd stond van het criminologisch instituut te Cambridge. Intussen is Green teruggekeerd naar zijn thuisland waar hij doceert aan John Jay College of Criminal Justice, CUNY, in New York.

De titel van het boek wekt de indruk dat kindermoord het centrale thema vormt van Greens studie. Dit is enigszins verwarrend. De lading wordt beter gedekt door de ondertitel: strafpopulisme en politieke cultuur. Via een beschrijving en analyse van twee kindermoorden bouwt Green een vergelijkende studie op waarin hij de relatie tussen criminaliteit, politiek, publieke opinie en media in Engeland en Noorwegen onderzoekt. Naast een sociaal-wetenschappelijk luik bevat het boek ook een reeks aanbevelingen om de mediaberichtgeving en het politieke debat over misdaad en straf een andere wending te geven.

Het startpunt van het boek zijn twee gevallen van kindermoord waarbij de daders zelf nog maar net de luiers ontgroeid zijn. De eerste zaak is de bekende moord op James Bulger. Twee tienjarige jongens – Robert Thompson en Jon Venables – ruilden op 12 februari 1993 de schoolbanken in voor een namiddag rondhangen in een winkelcentrum te Liverpool. Ze lokten de twee jarige James Bulger mee en trokken met hem de stad in. Wanneer het donker werd brachten ze hem naar een treinspoor waar ze hem sloegen en traptten tot hij uiteindelijk de dood vond. De moord op Bulger kon op grote belangstelling rekenen en de videobeelden van de kidnapping gingen de wereld rond. Op 18 februari 1993 werden Thompson en Venables opgepakt en in november vond het proces plaats. De zaak zou ook de volgende jaren de gemoederen blijven beroeren – zo was er onder meer een petitie en een campagne van de tabloid *The Sun* om hen levenslang achter slot en grendel te houden. De Bulger-zaak speelde ook een belangrijke rol in het debat over allerhande sociale en morele thema's (zoals bijvoorbeeld alleenstaande moeders, kinderen die opgroeien met uithuizige ouders, gewelddadige films en videospelletjes, enzovoort) en zou bijgedragen hebben aan een verharding van het strafklimaat en -beleid in Engeland.

De tweede zaak speelt zich af op 15 oktober 1994 in het Noorse Trondheim. Op die dag werd de vijfjarige Silje Redergård om het leven gebracht door drie zesjarige jongens. De kinderen waren samen aan het spelen tot op het moment dat de jongens Silje vroegen om zich te ontkleden. Vervolgens werd het meisje geslagen en getrapt. Ze lieten haar

* Postdoctoraal onderzoeker Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek Vlaanderen (FWO), Instituut voor Strafrecht en Leuven Instituut voor Criminologie (LINC), K.U. Leuven.

bewusteloos achter in de bevroren modder waar ze uiteindelijk zou overlijden. De jongens werden noch veroordeeld noch gestraft. De zaak werd daarentegen overgemaakt aan de kinderbescherming. Er was geen massale woede of verontwaardiging. De persbelangstelling was vooral sterk in de eerste week na de feiten. Maar het voorval werd hoofdzakelijk als een tragisch ongeluk voorgesteld, niet als een crimineel feit. De moeder van Silje zou uiteindelijk de jongens vergeven. Volgens David Green was er geen duidelijke impact merkbaar op het beleid.

Gelet op het contrast ligt de centrale vraag die Green aansnijdt in het boek voor de hand: hoe kunnen we de uiteenlopende reacties op beide kindermoorden, die heel wat gelijkaardige elementen vertonen, verklaren? Twee kandidaten veegt Green al snel van tafel. Ten eerste, het verschil in leeftijd van de jonge doders (tienjarigen in het eerste geval, zesjarigen in het tweede) kan de uiteenlopende reacties niet verklaren. Green stelt vast dat er een kloof van vijf jaar gaapt tussen de leeftijd in Noorwegen en de leeftijd in Engeland waarop iemand strafrechtelijk verantwoordelijk wordt geacht. Dit suggereert, aldus Green, het bestaan van '(...) a pre-existing cultural difference in the way that childhood is constructed' (p. 10). Engeland is m.a.w. sneller geneigd om zijn jonge onderdanen als volwassenen te berechten – in Noorwegen laat men hen langer kind zijn. Ten tweede, de stelling dat de scherpe reacties op de Bulger-zaak verklaard kunnen worden door de hoge criminaliteit in Engeland houdt volgens Green geen steek. In hoofdstuk drie illustreert hij dat Noorwegen niet fel verschilt van – en op sommige vlakken zelfs slechter scoort dan – Engeland.

Indien noch de specifieke omstandigheden waarin de kindermoorden plaatsgrepen noch criminaliteitsontwikkelingen een verklaring bieden, wat dan wel? De sleutel ligt volgens Green in de uiteenlopende politieke en mediaculturen. Green gaat ten rade bij Lijphart die een onderscheid maakt tussen consensus- en meerderheidsdemocratieën. Lijphart vat de typerende kentrekken van beide systemen als volgt kernachtig samen: *'the majoritarian model of democracy is exclusive, competitive, and adversarial, whereas the consensus model is characterized by inclusiveness, bargaining, and compromise'* (geciteerd op p. 13). Green vult dit aan met beschouwingen over het functioneren van de media. Uiteindelijk zal hij trachten aan te tonen dat de politieke cultuur in de Noorse consensusdemocratie en de minder sensationele media het land minder gevoelig maken voor strafpopulisme. In Engeland daarentegen heerst een sterk oppositionele politieke cultuur en een uiterst competitief mediaklimaat met een sterk marktaandeel voor de *tabloids* waardoor beleidsmakers sneller geneigd zijn om de populistische kaart te trekken.

Om deze stelling wetenschappelijk hard te maken, gaat hij stapsgewijs te werk. De hoofdstukken twee en drie in het boek geven achtergrondinformatie over hoe de democratie, het politiek bestel en de media functioneert in beide landen (hoofdstuk twee) en hoe ze scoren op vlak van criminaliteit en straf (hoofdstuk drie). In hoofdstuk twee besluit Green dat er diepe verschillen zijn tussen Noorwegen en Engeland: *'Norway is a strong and egalitarian welfare state that retains high levels of public confidence. In England the welfare state has eroded and a neo-liberal political economy has emerged. Public confidence in the ability of the state to do things well has declined as political parties practise a highly partisan, adversarial style of politics. The English press tends to have overt political biases and embraces interventionist agendas on issues of crime and punishment in ways that have yet to be witnessed in Norway. All of these factors condi-*

tion the ways in which crime and punishment are experienced, and more specifically, the ways in which the Redergård and Bulger homicides were interpreted – by the public, by politicians, and by the press’ (p. 51). In hoofdstuk drie illustreert Green dat er op vlak van criminaliteit geen noemenswaardige verschillen te noteren vallen. Criminaliteit kan om die reden geen verklaring bieden voor de uiteenlopende reacties op de twee kindermoorden. Op vlak van bestraffing is wel een duidelijk contrast merkbaar: Noorwegen is opmerkelijk meer gematigd in zijn reactie op criminaliteit, wat onder meer blijkt uit lagere opsluitingscijfers en kortere detentieperiodes.

De hoofdstukken vier, vijf en zes verschaffen als het ware de theoretische ruggengraat voor de studie. Hier behandelt Green uitvoerig de wijze waarop politieke cultuur, vormen van kennis en discours en de massamedia de parameters waarbinnen het debat over misdaad en straf gestalte krijgt, mede bepalen en het scala aan beschikbare beleidsopties vernauwen (of verbreden) of deze in een bepaalde richting stuwten. Hoofdstuk zeven brengt verslag uit over het empirische luik van de studie. Voor beide landen selecteert Green een *tabloid* en een kwaliteitskrant. Vervolgens bestudeert hij de berichtgeving gedurende een jaar over de kindermoorden, zowel vanuit kwantitatief als vanuit kwalitatief perspectief. Niet geheel verrassend stelt Green vast dat de berichtgeving fel verschilt in beide gevallen: *‘(...) the Bulger murder was prominently and dominantly framed as indicative of a wider moral malaise, as a symptom of something even worse. The Silje case was instead characterized as a horrible aberration, indicative of little more significant than the fact that tragic things happen’* (p. 173). In hoofdstuk acht gaat hij dieper in op de verschuivingen in het Engelse politieke landschap in de jaren negentig en de wijze waarop (New) Labour zich onder leiding van Tony Blair omdoopte tot een partij die op het vlak van misdaad en straf meer en meer op dezelfde golflengte zat als de conservatieven en de *tabloids*: *‘(...) it represented a moralistic consensus from both major political parties and the principal agenda-setting institution. The practically united moralistic, condemnatory, punitive political response to the Bulger case and the issues it raised left little space for counter-discourses’* (p. 193). Het negende hoofdstuk bespreekt hoe de (Noorse) consensuele politieke cultuur een dam opwerpt tegen de krachten die in Engeland werkzaam zijn. Green knoopt hier wederom aan bij Lijpharts onderscheid tussen meerderheids- en consensusdemocratieën en bespreekt hoe de inrichting van de democratie de vatbaarheid voor strafpopulisme medebepaalt.

Aan het einde van het negende hoofdstuk wordt ook duidelijker hoe Greens hervormingsagenda (voor Engeland) inhaakt op de discussie in de voorgaande hoofdstukken: *‘(...) though it is certainly true that fully formed consensual political cultures and structures cannot be readily imported into inhospitably adversarial climates, smaller scale remedial measures might make a difference. If trust is inspired and legitimacy is fostered through direct public engagement and participation, opportunities for public deliberation, like the Deliberative Poll, could help to build bridges and trust by partnering elites and publics to solve the problems they face. It is also possible that structural adjustments that embrace consensus in majoritarian jurisdictions could work to diminish some of the more damaging populist inducements that characterize majoritarian democracies’* (p. 238-9). Green erkent dat het politieke spel en de wijze waarop burgers de democratische spelregels vorm wensen te geven, de afgelopen decennia sterk zijn getransformeerd. We hoeven daar ook niet rouwig om te zijn. Dit betekent echter wel dat er opnieuw moet nagedacht worden over hoe aan de betrokkenheid van burgers bij vraagstukken over misdaad en straf gestalte kan worden gegeven. De wijze waarop dit momenteel in Enge-

land gebeurt, zint Green duidelijk niet. Green wil een meer geïnformeerd debat waarin ook wetenschappelijke inzichten meer tot hun recht komen. In navolging van Yankelovich maakt hij een onderscheid tussen *public opinion* en *public judgment*. Yankelovich omschrijft *public judgment* als volgt: ‘*the state of highly developed public opinion that exists once people have engaged an issue, considered it from all sides, understood the choices it leads to, and accepted the full consequences of the choices they make*’ (geciteerd op p. 242). Komen tot een ‘publiek oordeel’ betekent dat drie fases doorlopen worden: *consciousness raising*, *working through* en *resolution*. Volgens Green situeert het probleem met de werking van de media zich vooral in de twee laatste fases: ‘*They tend to generate concern in the wake of high-profile cases and crises, but not to follow through to help the public fully appreciate and actively assess the competing range of remedial actions and their consequences. Working through refers to this time-consuming and internal process of appraisal*’ (p. 259). Green meent dat het mechanisme van de *deliberative poll*¹ (waarbij deelnemers een gans weekend naar presentaties luisteren, experts kunnen bevragen en onder elkaar kunnen debatteren) hier soelaas kan bieden en een belangrijke stap voorwaarts kan betekenen in de richting naar een ‘publiek oordeel’.

In het voorwoord tot het boek omschrijft Michael Tonry *When Children Kill Children* als ‘*the first genuinely comparative study*’ (p. ix). Tonry’s uitspraak getuigt van een zeker chronocentrisme en hij overdrijft uiteraard (wat ook mag in een voorwoord, zeker als de promotor de pen voert), maar anderzijds heeft hij ook een punt: Greens studie is één van de eerste in boekvorm gepubliceerde studies die indicatief is voor - en bijdraagt aan - de recente heropleving van de vergelijkende penologie. Dat Green dit thema ter harte neemt, is wellicht niet geheel toevallig: middels een aantal recente comparatieve bundels die opgenomen werden in de door hem geredigeerde boekenreeks *Crime and Justice: A Review of Research*, heeft Tonry een platform gecreëerd voor vergelijkend onderzoek. Tot op zekere hoogte stapt Green met zijn studie in de voetsporen van zijn promotor. Na het lezen van het boek moet ik echter toegeven dat ik het boek minder geslaagd vind als vergelijkende studie. Ik ben wel van mening dat het een bijdrage kan leveren aan het verder uitbenen van de complexe relatie tussen misdaad, straf en democratie. In het verdere verloop van deze bespreking tracht ik dit toe te lichten.

Het opzet van de studie doet onmiddellijk denken aan het boek *Contrasts in Tolerance* uit 1988, waarin David Downes de naoorlogse criminaliteits- en strafontwikkelingen in Engeland en Wales vergeleek met die in Nederland. Het feit dat Green Noorwegen in zijn studie betreft, is vanuit die optiek ook niet zo verwonderlijk: in tegenstelling tot de tijd waarin Downes zijn onderzoek verrichtte, is Nederland niet langer het Mekka met de laagste opsluitingscijfers in Europa. Tegenwoordig kijken (Angelsaksische) penologen vooral richting Scandinavië. Dit geldt ook voor Green. Dit heeft echter tot gevolg dat het boek vrij voorspelbaar is: als lezer besef je vlug wie de zwarte piet krijgt toegeschoven en wie er op de schoot van Sinterklaas mag zitten. Een groot deel van het boek leest als een beenharde kritiek op het Engelse medialandschap en de politieke cultuur. Als lezer krijg je soms de indruk dat Noorwegen wat gebruikt wordt om de kritiek op Engeland aan te dikken zonder al te diep in te (kunnen) gaan op de eventuele ambivalenties en tegenstrijdige ontwikkelingen in Noorwegen.²

1 Green werkte dit luik reeds eerder uit, zie D.A. GREEN, ‘Public opinion versus public judgment. Correcting the ‘comedy of errors’’, *British Journal of Criminology*, 2006, 46, 131-154.

2 Zoals David Nelken recent betoogde: ‘(...) the sense we give to inclusion can be fully appreciated only by learning much more about the countries concerned. It is controversial how far the rate of immi-

Het valt daarbij overigens op hoe weinig we verhoudingsgewijs te weten komen over Noorwegen. Ook hier tekent zich een parallel af met de studie van Downes. Zo schreef Herman Franke in 1990 dat de literatuurselectie van Downes vooral gebaseerd leek te zijn op wat beschikbaar was in het Engels en niet op basis van wat hij wilde te weten komen over de Nederlandse situatie.³ Uit het voorwoord blijkt dat Green de Noorse taal niet of onvoldoende machtig is: hij werkte immers met vertalingen van kranten- en tijdschrift-artikelen en regeringsdocumenten. Later in het boek geeft hij openlijk toe dat zijn (herhaalde) pogingen om het Noors onder de knie te krijgen, mislukten (p. 146, noot 3). Green verbleef een aantal keren in Noorwegen (2002, 2003 en 2007) en ondernam 22 interviews, maar het is niet echt duidelijk op basis van welke criteria hij zijn respondenten selecteerde en hoe de inzichten uit de interviews in de analyse zijn verwerkt. Eigenlijk blijft het empirische deel grotendeels beperkt tot hoofdstuk zeven waarin de berichtgeving over de Redergård-zaak meer uitvoerig aan bod komt. Zelfs in de afsluitende hoofdstukken van het boek, waarin hij zijn hervormingsagenda uit de doeken doet, komt Noorwegen niet of nauwelijks aan bod. Het spijtige gevolg van dit alles is dat we eigenlijk bijzonder weinig nieuws over Noorwegen vernemen. Daarenboven is er de afgelopen jaren in de Angelsaksische criminologie al heel wat inkt gevloeid over de Bulger-zaak. Sommige auteurs hebben zelfs eerder al een vergelijking gemaakt met de moord op Silje Redergård. Het siert Green dat hij dit ook zelf toegeeft (p. 142). Maar dit betekent wel dat hij bij aanvang van zijn studie reeds toegang had tot heel wat materiaal over de Bulger-zaak, waardoor je als lezer geneigd bent om de lat toch iets hoger te leggen.

In het licht van bovenstaande overwegingen is het boek mijns inziens minder geslaagd als vergelijkende studie. Meer boeiend en prikkelend is Greens discussie over democratie, publieke opinie en vraagstukken van misdaad en straf. Aan het begin van zijn studie merkt Green terecht op dat de relatie tussen politiek en straf al heel wat aandacht heeft gekregen, maar dat de implicaties van de wijze waarop politiek wordt bedreven, tot dusver eerder onderbelicht zijn gebleven. Het is tegen het licht van die observatie dat hij zijn focus op het onderscheid tussen consensus- en meerderheidsdemocratieën verantwoordt (p. 14). Green werpt daarbij pertinente vragen op over hoe we de publieke sfeer dienen in te richten en hoe we het publiek kunnen betrekken bij vraagstukken van criminaliteit en straf. Hij levert daarbij een bijdrage tot het verder ontrafelen van de 'ongemakkelijke vragen' van James Whitman⁴ en de 'verontrustende empirische paradoxen' van Nicola Lacey⁵.

gration affects prison rates. But it is certainly important to bear in mind that some of the Scandinavian countries with low prison rates have experienced relatively small flows of immigration, or have even done their best to limit 'economic migration', D. NELKEN, 'Comparative criminal justice. Beyond ethnocentrism and relativism', European Journal of Criminology, 2009, 6(4), 291-311.

3 H. FRANKE, 'Dutch tolerance. Facts and fables', *British Journal of Criminology*, 1990, 30(1), 82.

4 'There is (...) an intimate nexus between the politics of mass mobilization, unchecked by bureaucracy, and the making of harshness in criminal punishment; and that is a fact that should raise some uncomfortable questions for any of us who like to think of ourselves as committed to the values of democracy', J. Q. Whitman, *Harsh Justice*, New York, Oxford University Press, 2003, 15.

5 '(...) here we encounter one of the most troubling empirical paradoxes of contemporary democratic criminal justice. For the fact is that, in many countries, criminal justice policy has been driven in an exclusionary direction with – perhaps even because of – popular, and hence literally democratic, support', N. LACEY, *The Prisoners' Dilemma: Political Economy and Punishment in Contemporary Democracies*, Cambridge, Cambridge University Press, 2008, 8.

Zoals hierboven al aangegeven komt Green ook met duidelijke en praktische hervormingsvoorstellen op de proppen en toont hij zich een voorstander van de *deliberative poll*. Zijn voorstellen hieromtrent zijn naar mijn mening niet altijd overtuigend maar wel vaak prikkelend. Bij wijze van afsluiter van deze bespreking geef ik een aantal vragen en bedenkingen mee die het lezen van het boek van Green bij mij alvast oproepen. Getuigt Greens geloof in de beredeneerde dialoog van een (te) rationeel mensbeeld? Is zijn onderliggende visie op de democratie niet bijzonder direct-democratisch van aard (en daardoor zelf populistisch getint)? Waarom zou in een gezonde democratie éénieder zich een geïnformeerd oordeel moeten kunnen vormen over de meest uiteenlopende thema's? Hebben we hier te maken met een strategie die erop gericht is om van éénieder een 'expert' te maken, om de 'leken' meer op 'ons' te doen gelijken? Waarom moeten we dit wel doen met criminologische thema's en niet met thema's eigen aan de chemie, fysica of astrofysica? Greens voorstellen lijken gebouwd op de vooronderstelling (of hoop) dat betere kennis en meer geïnformeerde oordeelsvorming leidt tot minder punitiviteit. Maar wat indien dit resultaat niet bekomen wordt en hij geconfronteerd wordt met een goed geïnformeerd maar punitief publiek? Wat als de mens dichter bij Nietzsche dan bij Habermas aanleunt? Botsen we hier op de grenzen van de rede-nerwijze van Green waarbij normatieve hervormingsvoorstellen gebouwd worden op empirisch surveyonderzoek? Stel dat het panel van Green na alle informatie verkregen te hebben toch oordeelt dat de doodstraf de meest geschikte sanctie is voor pedoseksuele kindermoordenaars, heeft Green in dat geval geen nood aan een (beginselvast) kader om zich te verweren tegen de (volatiele) empirische meerderheid? Is het niet beter om de ambivalente gevoelens en denkbeelden⁶ die mensen hebben over bestraf-fing tot uitgangspunt te nemen in plaats van een (impliciete) dichotomie 'publieke opinie – punitief' tegenover 'publiek oordeel – minder punitief' te hanteren en daardoor een lineair gewenst traject van A naar B te suggereren? Enzovoort.

6 Over die ambivalentie, zie K. Verfaillie, 'Punitieve behoeften, samenleving en publieke opinie', in: I. AERTSEN, K. BEYENS, T. DAEMS en E. MAES (eds.), *Hoe punitief is België?* Antwerpen, Maklu, 2010, 85-106; voor een normatieve publieke filosofie die dergelijke ambivalentie ten aanzien van bestraf-fing tot vertrekpunt neemt, zie I. LOADER, 'For penal moderation. Notes towards a public philosophy of punishment', *Theoretical Criminology*, 2010, 14(3), 349-367.